

ΔΥΟ ΑΓΝΩΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΒΛΑΧΟΥ ΕΙΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΝ ΚΩΔΙΚΑ

Ἐν ὑπ' ἀριθ. 191 χαρτῶος κῶδιξ (17^{ου} αἰ) τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερῶς Μονῆς Ξενοφῶντος, ὅστις δὲν τυγχάνει καταγεγραμμένος ὑπὸ Σπυρ. Λάμπρου¹ καὶ τὸν ὁποῖον εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω κατὰ τὴν ἐκεῖ πρόσφατον ἐπιστημονικὴν ἀποστολήν μου, ἐπέσυρεν ἰδιαίτερος τὴν προσοχήν μου ὡς περιέχων δύο ἀγνώστους μέχρι τοῦδε συγγραφὰς τοῦ ἐπιφανοῦς Κρητὸς λογίου τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ἱεροκήρυκος, ἡγουμένου καὶ μητροπολίτου Φιλαδελφείας Γερασίου Βλάχου (1605/7 - 1685)².

Ἐν λόγῳ κῶδιξ, διαστάσεων 0,202 × 0,145 μ., σύγκειται ἐκ σελίδων 236, γεγραμμένων ἐπιμελῶς διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χειρὸς, καὶ φέρει δερματίνην στάχωσιν. Τὰ δὲ περιεχόμενα αὐτοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς :

1 (σ. 1 - 144) «Κατὰ Ἰουδαίων Γερασίου Βλάχου τοῦ Κρητὸς».

Ἄρχ. : «Κεφάλαιον Α'. Ὅτι ὁ Μεσίας ἦλθεν, ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ κύριος. Ἡ μὲν Σαμαρείτης, τὸν σοιτῆρα κύριον ἐρωτήσασα...» κλπ.

Τέλ. (σ. 144) : «Ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ παρ' Ἰουδαίων προτιθέμενα ἐπιχειρήματα καὶ τοιαύτη ἐδόθη ἡ λύσις, ἣ δυνατὸν ἦν, καὶ αἱ κατ' αὐτῶν ἀποδείξεις τοιοῦτόν τινα ἔχει τὴν ἐπίδοσιν [sic]· ἕκαστος δὲ κατὰ τε προσθήκην καὶ ἀφαιρέσιν ἐκλεξάτω τὸ κάλλιστον καὶ ἡ τοῦ μεσίου χάρις μετὰ πάντων ἡμῶν ἀμήν.»

Ἐν τέλει (σ. 144) φέρεται : «,αχοα μαῖου. λ. ἐτελειώθη τὸ ἄνωθεν ἀντίγραφον ἐν τῇ τῶν Κερκυραίων νήσῳ παρὰ Καλλιπίου ἱερομονάχου τοῦ Κρητὸς :—». Καὶ διὰ νεωτέρας χειρὸς : «τὸ παρὸν βιβλίον τὸ ἀγόρασα ἀπὸ τὸν παπὰ κὺρ Παναγῆ Φραγγάτον ἐκ τῆς μονῆς τοῦ

¹) Ὑπὸ τοῦ Σπυριδωνοῦ Π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', ἐν Κανταβριγίᾳ, 1895, σ. 60 - 74 (ἀριθ. 703 - 865) κατεγράφησαν μόνον 163 κώδικες τῆς μονῆς ταύτης. Ἠρίθμησα καὶ κατέγραψα ἑτέρους 41 (ἀπὸ ἀριθ. 164 - 204), τῶν ὁποίων κατάλογον παρασκευάζω πρὸς δημοσίευσιν.

²) Βλ. περὶ τούτου τὴν ἀξιόλογον μελέτην τοῦ συναδέλφου Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Γεράσιμος Βλάχος (1607 ; - 1685), «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 2 (1949), σ. 70 - 106 καὶ 157, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ Κ. Δ. Μέρτζιου, Νέα εἰδήσεις περὶ Κρητῶν ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας. Δ'. Γεράσιμος Βλάχος, «Κρητικὰ Χρονικά» τόμ. Β' (1948), σ. 281 - 297.

Ἱεροῦ λειψάνου τοῦ ἐν αγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Γερασίμου τοῦ Νέου κειμένου εἰς τὸ ὄρος τῆς Κεφαλοναίας Νίσου πρὸς μονέδα. λ: 112: ὁμοῦ μὲ ἄλλα βιβλία ἐπικαιάριος δὲ ἔσται ὁ π(ο)τ(ἐ) ἀφεραίσων αὐτὸ ἐκ τῆς ἐμοῦ δεσποτείας χωρὶς τῆς ἐμεῖς βουλῆς ἔτει σωτηρίῳ. 1752 Ἰουνίου γ *Gerasimo sacerdote coliva cefalonio to ho scritto il presente con mio proprio mano : in lode di Dio*».

2 (σ. 147 - 236) : «Περὶ τῆς τοῦ Μωάμεθ θρησκείας· καὶ κατὰ Τούρκων· ἔκδοσις παρὰ Γερασίμου Βλάχου τοῦ Κρητός».

Ἄρχ. : «Προοίμιον. Σκοπὸς ἡμῖν ἔστι περὶ τῆς ματαίας τῶν Ἀγαρηνῶν θρησκείας διαλαβεῖν...» κλπ.

Τέλ. : «...ῶν δοθέντων πρὸς ἡμῶν καταφατικῶς, ἔξομεν μόχθους, καὶ πράγματα τοῦ διαλύσαι τὰ ἐκείνοις ὁμολογηθέντα, καὶ περὶ τούτων ἄλις, καὶ τέλος τῶν κατὰ Μωάμεθ».

Ἐν τέλει (σ. 236) ἀναγινώσκουμεν : «,αχοαφ . ἐν μηνὶ Ιουλίῳ ἀπ. ἐτελειώθη ἡ παροῦσα βίβλος ἐν τῇ τῶν Κερκυραίων νήσῳ παρὰ Καλλιπίου ἱερομονάχου Καλλιέργου, τοῦ Κρητός, ἧτοι ἀντεγράφη ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου κατὰ πάντα».

Εἶτα, διὰ μεταγενεστέρως χειρὸς : «Ἐκ τῶν τοῦ ἐλαχίστου Παναγῆ Ἱερέως Φραγγάτου. ἐκ νήσου Κεφαλονίας κτηθὲν ἐπὶ λ 100 ,αφμγ' : Ἐτει σωτηρίῳ κατὰ μῆνα Μάρτιον. Panagin Sacerdote Francato hō scritto il presente con mio proprio mano : in lode di Dio. Amen».

Καὶ ἐν συνεχείᾳ, διὰ τρίτης χειρὸς : «Τὸ παρὸν χρησιμώτατον καὶ ὀφελυμώτατον βιβλίον τὸ κατὰ Ἰουδαῖον καὶ μωάμεθ περιέχον, τὸ ἀγόρασα διὰ μονέδα λύτρας 100 δώδεκα ἀπὸ τὸν παπὰ κὺρ παναγὶ Φραγγάτο : 1752 : καταμῆνα Ιούνιον. Ὁ ἐν ιεροῖς μοναχοῖς Γεράσιμος Κολυβᾶς⁸ Παπαντιονόπουλος ἔγραψα διὰ θύμησι».

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ χειρογράφου εὑρηνται ἐκ τῶν ὑστέρων προστεθειμένα δύο φύλλα, ἐν οἷς παρατίθεται ὑπὸ νεωτέρας χειρὸς ὁ «Πίναξ τῶν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ περιεχομένων». Ὁ πίναξ ἀναγράφει τὰ 16 κεφάλαια τοῦ πρώτου καὶ τὰ 35 τοῦ δευτέρου ἔργου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης περιγραφῆς τοῦ κώδικος προκύπτει ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν δύο ἔργα ἀντιρρητικά τοῦ Γερασίμου Βλάχου, ἐν «Κατὰ Ἰουδαίων» καὶ ἕτερον «Περὶ τῆς τοῦ Μωάμεθ θρησκείας καὶ κατὰ Τούρκων». Ἀμφοτέρων ἡ ἀντιγραφή συνετελέσθη τῷ 1671 (τοῦ πρώτου τῇ 30 Μαΐου καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ δευτέρου τῇ 1 Ἰουλίου) ἐν Κερκύρα ὑπὸ τοῦ Κρητός ἱερομονάχου Καλλιπίου Καλλιέργου, ὅστις μάλιστα σημειοῖ διὰ τὸ δεύτερον (σ. 236) ὅτι «ἀντεγράφη

⁸) Τὸ ὄνομα Κολυβᾶς ἔχει διαγραφῆ διὰ γραμμῆς.

ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου κατὰ πάντα», πράγμα τὸ ὁποῖον ἰσχύει πιθανώτατα καὶ διὰ τὸ πρῶτον. Τὸ χειρόγραφον τοῦ Καλλιέργου, 72 ἔτη μετὰ τὴν ἀντιγραφὴν του, περιῆλθεν εἰς τὸν Κεφαλλῆνα ἱερέα τὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Γερασίμου βιοῦντα Παναγῆν Φραγγᾶτον⁴ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1743, παρὰ τούτου δ' ἠγόρασεν αὐτὸ ἔτη τινὰ βραδύτερον, τῇ 3 Ἰουνίου 1752, ἕτερος Κεφαλλῆν ἱερεὺς, ὁ Γεράσιμος Κολυβάς ὁ προσονομαζόμενος καὶ Παπαντωνόπουλος⁵. Ἄγνωστον παραμένει πῶς καὶ πότε τὸ χειρόγραφον κατέληξεν εἰς τὴν μονὴν Ξενοφώντος.

Ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἀντιγραφῆς τοῦ χειρογράφου (Κέρκυρα, 1671) συμπίπτουν μὲ τὴν ἐν Κερκύρα διαμονὴν τοῦ συγγραφέως Γερασίμου Βλάχου ὡς ἡγουμένου τῆς ἐν Παλαιοπόλει μονῆς τῆς Θεοτόκου (1663/5 - 1679)⁶. Εἶναι πιθανὸν λοιπὸν ὅτι καθ' ὃν χρόνον διέτριβεν ἐν Κερκύρα, ὅτε μαρτυρεῖται ὅτι συνέγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα θεολογικά, φιλοσοφικά κλπ. ἔργα⁷, καὶ δὴ μεταξὺ τῶν ἐτῶν πάντως 1663/5 καὶ 1671, συνέθεσεν οὗτος τὰ δύο ταῦτα ἔργα καὶ παρέδωκε τῷ 1671 πρὸς ἀντιγραφὴν εἰς τὸν λόγιον συμπατριώτην του Καλλιόπιον Καλλιέργιον⁸, ὅστις γνωρίζομεν ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1646 εὕρισκετο ἐν Κερ-

⁴) Ὁ Παναγῆς Φραγγᾶτος οὗτος εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς ἀντιγραφεὺς ἐν ἔτει 1740 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 124 κώδικος Κολυβά· βλ. Σπυρ. Π. Λάμπρου, Κώδικες τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξίου Κολυβά, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 14 (1917), σ. 102.

⁵) Παρὰ Σπυρ. Π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', φέρεται ὁ Κεφαλλῆν ἱερομόναχος Ἀγάπιος Κολυβάς ὁ Παπαντωνᾶτος ὡς συγγραφεὺς ἢ ἀντιγραφεὺς τῶν ἁγιορειτικῶν κωδίκων ὑπ' ἀριθ. 588 (ἔτους 1773, βλ. σ. 50), 565 (ἔτους 1782, βλ. σ. 46), 592 (ἀχρονολ., βλ. σ. 51) καὶ 640 (ἔτους 1786, βλ. σ. 56). Εἰς τὴν αὐτὴν κεφαλληνιακὴν οἰκογένειαν ἀνῆκε προφανῶς καὶ ὁ προγενέστερος τοῦ Ἀγαπίου Γεράσιμος Κολυβάς ὁ Παπαντωνόπουλος.

⁶) Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 82 - 84.

⁷) Βλ. αὐτόθι, σ. 83.

⁸) Ὁ Καλλιόπιος Καλλιέργιος εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστὸς καὶ ὡς συγγραφεὺς μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Τζάνε τοῦ Μπουνιαλῆ τὴν «Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γοβδελαᾶ Πέρσου» τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1661 (βλ. Émile Legrand, Bibliographie Hellénique... au XVIIe siècle, τόμ. 2, Paris, 1894, σ. 129 - 133, ἀριθ. 438). Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πιθανώτατα συνεγράφησαν καὶ αἱ «Εὐχαὶ τῆς Μεταλήψεως ἐξηγηθεῖσαι εἰς ἀπλὴν φράσιν παρὰ Καλλιόπιον ἱερομόναχον τοῦ κρητὸς ἐκ Κυδωνίας καὶ Ἀκακίου τοῦ Διακρούση» αἱ φερόμεναι εἰς τὸ «Βιβλίον καλούμενον Ἐκλογαί» (σ. 86 - 134) τὸ ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1730 (βλ. É. Legrand, Bibliographie Hellénique... au XVIIIe siècle, τόμ. 1, Paris, 1918, ἀριθ. 195, σ. 228 - 229). Προβλ. καὶ Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις, 1868, σ. 409 (ἐνθα ὅμως ὡς ἔτος ἐκδό-

κύρα ὡς ἑφημέριος τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου⁹. Ἐάν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, τότε τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ Βλάχου πονημάτων. Εἶναι δὲ ἄξιον ἀπορίας πῶς, ἐνῶν τὰ πλεῖστα τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων αὐτοῦ παραδίδονται εἰς ἡμᾶς διὰ πολλῶν χειρογράφων, τὰ ἐν λόγῳ ἔργα δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὰ καὶ παραδεδομένα¹⁰.

Ἐνταῦθα δὲν προτίθεται ν' ἀναλύσω τὸ περιεχόμενον τῶν δύο τούτων συγγραφῶν, πρόδηλον, ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν. Κάποτε θὰ χρειασθῆ νὰ ἐκδοθοῦν πάντα τὰ ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Γερασίμου Βλάχου καὶ νὰ μελετηθῆ πόθεν οὗτος ἤντησε πρὸς διατύπωσιν τοῦ διδακτικοῦ, θεολογικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ του συστήματος, τοῦ μόνο ἴσως συστήματος κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συγκριθῆ εἰς πληρότητα πρὸς τὸ τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως. Καὶ τότε τὰ δύο ἀνευρεθέντα ταῦτα ἔργα τοῦ Γερασίμου Βλάχου θὰ ἦτο χρήσιμον νὰ συγκριθοῦν πρὸς ἀνάλογα παλαιότερα ἀντιρρητικὰ συγγράμματα, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸ τοῦ Ἰωάννου Κιαντακουζηνοῦ κατὰ Ἰουδαίων καὶ Μωαμεθανῶν¹¹, τοῦ ὁποίου σώζεται καὶ μετάφρασις εἰς τὴν καθωμιλημένην γενομένη τῷ 1635 ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Μελετίου Συρίγου¹², καὶ πρὸς

σεως τῶν «Ἐκλογῶν» ἀναφέρεται τὸ 1803 ἀντὶ τοῦ 1730). Βλ. καὶ τὴν ἐπομένην σημείωσιν.

⁹) Ἰ. Παπαδημητρίου, Ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου ἐν Κερκύρα, «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς», τόμ. 73 (1934 - 1935), σ. 53 - 55. Βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ζωγράφος Τζάνες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, ἐν περιοδ. «Ἀγ. Ἰάσων καὶ Σωσιπατρος» Κερκύρας, ἔτ. Β', φύλλ. 8 - 9 τῆς 28 Ἀπριλίου 1935. Ὁ κ. Παπαδημητρίου δημοσιεύει λίαν ἐνδιαφέροντα σημειώματα τοῦ Καλλιπίου ἐκ τοῦ ὑπὸ τούτου καταστρωθέντος κώδικος τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὸν κώδικα, ὁ Καλλιόπιος μετέβη τῷ 1670 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον. Φαίνεται ὅμως ὅτι κατὰ τὸ 1671 εἶχεν ἐπανακάμψει εἰς Κέρκυραν.

¹⁰) Τῶν δύο τούτων ἔργων δὲν ἀναφέρεται χειρόγραφόν τι ἐν τῇ καταγραφῇ τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Βλάχου ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 93 - 106. Μόνη δὲ ἡ ἐπιγραφή τοῦ πρώτου, συμπεφυρμένη μάλιστα μετ' ἄλλων συγγραμμάτων, διεσώθη εἰς τὸν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας ἀποκείμενον παλαιὸν (τοῦ 1683) κατάλογον τῶν ἔργων τοῦ Βλάχου τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἄνδρον. Δημητρακοπούλου καὶ εἶτα ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 90 - 92 (βλ. σ. 92: «Γερασίμου Βλάχου φιλοσοφικά...5) Εἰς τὰ τρία βιβλία περὶ ψυχῆς, παραφράσεις τε καὶ ζητήματα Γερασίμου Φιλαδελφείας κατὰ Ἰουδαίων»).

¹¹) Βλ. περὶ τούτου Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας κατὰ μετάφρασιν Γεωργ. Σωτηριάδου, τόμος Α', ἐν Ἀθήναις, 1900, σ. 206 - 207.

¹²) Βλ. αὐτόθι, σ. 207 καὶ Σπυρ. Π. Λάμπρου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σ. 217 (ἀριθ. 2573), 363 (ἀριθ. 3743) καὶ τόμ. Β', 1900, σ. 47 (ἀριθ. 4294. 13) καὶ 172 (ἀριθ. 4688).

τὰ ἔργα δύο ἑτέρων Κρητῶν θεολόγων, ἦτοι τὴν «Πρὸς Ἰουδαίους Ἀπολογία» τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1593¹³, καὶ τὴν «Σύντομον Πραγματείαν κατὰ Ἰουδαίων ἐν ἀπλῇ διαλέκτῳ» τοῦ Κυρίλλου Λουκάριωσ, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1627¹⁴.

Πρὶν κλείσω τὸ παρὸν μικρὸν μελέτημα, δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ προσθέσω εἰς τὰ βιογραφικὰ τοῦ Γερασίμου Βλάχου καὶ μίαν εἴδησιν διαφυγοῦσαν μέχρι τοῦδε τὴν προσοχὴν τῶν μελετητῶν: Εἰς τὸν ὑπὸ Ν. Α. Βέη περιγραφέντα ὑπ' ἀριθ. 6 κώδικα τῆς ἐν Ἀρσανεία μονῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων¹⁵, προερχόμενον ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ μονῆς τοῦ Βροντησίου καὶ περιέχοντα ἐν ἄλλοις καὶ διαφόροις ἐνθυμήσεις τῶν ἐτῶν 1648 καὶ 1650 γραφείσας πιθανῶς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τοῦ κώδικος Ἑμμανουὴλ Δέπου, ἀδελφοῦ τοῦ ἡγουμένου Σιλβέστρου Δέπου († 1650), φέρεται, μεταξὺ ἄλλων ἐνθυμήσεων τοῦ ἔτους 1648, καὶ ἡ ἀκόλουθος, μεταξὺ τῶν μηνῶν Ἰανουαρίου καὶ Αὐγούστου¹⁶:

«ἦδοκα τοῦ ἀφέντι(η) τοῦ προδικαδορ(ο) τοῦ βλάχο ντεσε(νια) <ὀκτώ> ἐντᾶ.

—ἀντωνίου κεφαλή τοῦ δαμασκη(νοῦ).

—γεράσιμ(ος) καβαλάρης σὸ λεοντάρ(ι).

—ἐλευθέριος ἐπι θρόνου

—ἡ κοίμησις τοῦ Χρι(στ)οῦ

—θεόδωρ(ος) στρατηλάτης δλόρθος

—κωνσταντῖ(νος) κ(αὶ) Ἑλένη

—ἀντώνιος κ(αὶ) νικόλαος κ(αὶ) σέφανος

—ἦδωκα τοῦ π(ατέ)ρα του Βαράλου ε[να] ντεσένειο τοῦ Ἰωσήφ τὸν υμν[ωδὸν]».

Τὸ χειρόγραφον ἀσφαλῶς ἐγράφη, ὡς προκύπτει ἐκ πολλῶν ἐνδείξεων, ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκουμένῳ Χάνδακι τῆς Κρήτης¹⁷. Τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν γραφόμενα περὶ τοῦ «προδικαδόρο (=ἱεροκήρυ-

¹³) Βλ. Émile Legrand, Bibliographie Hellénique....XV - XVI siècles, τόμ. 2, Paris, 1885, σ. 88 - 89, ἀριθ. 200.

¹⁴) Βλ. Τοῦ αὐτοῦ, Bibliographie Hellénique....au XVIIe siècle, τόμ. 1, Paris 1894, σ. 234 - 237, ἀριθ. 166.

¹⁵) Νίκος Ἀ. Βέης, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Ἀρσανεία Μονῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, «Ἐπετηρίς» τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, τόμ. 9 (1906), σ. 55 - 59.

¹⁶) Αὐτόθι, σ. 59. Ἡ ἐνθυμίασις παρελήφθη εἰτα καὶ ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ἐνθυμήσεων ἦτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 7 (1910), σ. 191, ἀριθ. 267.

¹⁷) Τοῦτο παρατηρήθη ὀρθῶς ἐπ' ἐσχάτων καὶ ὑπὸ τοῦ Βασ. Λαοῦρδα ἐν «Κρητικοῖς Χρονικοῖς», τόμ. Ε' (1951), σ. 236, σημ. 7.

κος) τοῦ Βλάχου» εἰς οὐδένα ἄλλον δύνανται ν' ἀναφέρονται ἢ εἰς τὸν ἡμέτερον Γεράσιμον Βλάχον καὶ ἀποτελοῦν τὴν πρώτην εἶδησιν ἣν ἔχομεν περὶ τούτου ὡς ἱεροκήρυκος ἐν Χάνδακι ἤδη τῷ 1648¹⁸. Ἄλλ' ἡ ἐνθύμησις εἶναι καὶ ἄλλως ἐνδιαφέρουσα, διότι τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα ὡς δοθέντα εἰς τὸν Βλάχον *ντισένια* δὲν εἶναι ἢ ἱχνογραφικὰ προσχέδια ἀγιογραφικῶν πινάκων (ἰταλ. *disegno*, βενετ. *dissegno*), τὰ καὶ ἄλλως καλούμενα ἀνθίβολα, τὸ πρῶτον μάλιστα ἐξ αὐτῶν, ἢ «Ἀντωνίου κεφαλή, τοῦ Δαμασκηνοῦ», θὰ ἦτο προφανῶς ἔργον τοῦ διασήμου ἐκ Χάνδακος ἀγιογράφου Μιχαὴλ Δαμασκηνοῦ¹⁹. Πιθανῶς ὁ Βλάχος ἔλαβε τὰ προσχέδια ταῦτα, ὡς καὶ ὁ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερόμενος μοναχὸς Βασάλος²⁰, ἵνα τὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς παραγγελίαν φορητῶν εἰκόνων ἢ εἰκονογράφῃσιν ναοῦ τινος.

Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ

¹⁸) Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 74. Παλαιότεραν μνείαν τοῦ Βλάχου ἐν Χάνδακι, ὡς ἀπλοῦ ὁμως ἱερομονάχου, ἀναφέρει ἐνταῦθι ὁ Σπυριδάκης μόνον μίαν, τοῦ ἔτους 1640.

¹⁹) Γνωστὴ εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Δαμασκηνοῦ ἢ παριστῶσα τὸν Ἅγιον Ἀντωνίον καὶ ἀποκειμένη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Βυζαντινὸν Μουσεῖον· βλ. Γεωργίου Ἀ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἔκδ. β', ἐν Ἀθήναις, 1931, σ. 83 καὶ Δ. Σισιλιάνου, Ἑλληνες ἀγιογράφοι μετὰ τὴν Ἀλωσιν, Ἀθήναι, 1935, σ. 70.

²⁰) Εἰς τὴν ἐργασίαν μου «ὁ ὑπ' ἀριθ. 1254 παρισινὸς ἑλληνικὸς κώδιξ καὶ ἡ χειρόγραφος παράδοσις τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Μελετίου Πηγᾶ» τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν «Ἐπετηρίδι τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 3 (1951), σ. 3 - 26, ἐκδίδων (σ. 14) ἐκ τοῦ κώδικος τούτου σὺτόγραφον σημεῖωμα ἀπὸ 29 Μαΐου 1666 τοῦ πρῶην ἐπισκόπου Σητείας Ἰωσήφ, εἶχον προτείνει (αὐτόθι, σημ. 2) ν' ἀναγνωσθῇ ὡς τελευταία λέξις τῆς λίαν δυσαναγνώστου ὑπογραφῆς τούτου τὸ ἐπώνυμον Βασάλος. Ἦδη ὄχι μόνον ἐνισχύεται ἐκ τοῦ ἄνωτέρω σημειώματος τοῦ Ἐμμ. Δέπου ἢ ἀνάγνωσίς μου αὕτη, ἀλλὰ καὶ καθίσταται πιθανὸν ὅτι ὁ κατὰ τὸ 1666 πρῶην Σητείας Ἰωσήφ ὁ Βασάλος καὶ ὁ κατὰ τὸ 1648 ἐν Χάνδακι ἀπλοῦς εἰσέτι μοναχὸς («πατὴρ») Βασάλος, ὅστις ἐνδιαφέρθη νὰ λάβῃ τὸ προσχέδιον Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνωδοῦ (ἴσως διότι ἦτο ὁμώνυμός του) εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.